

בתי המשפט

ת"א 3073/01		בית המשפט המחוזי בירושלים	
25/07/2007		כב' השופט יוסף שפירא	לפני:

בעניין: רם שן שירותים והשקעות בע"מ
ע"י עו"ד מארון סרור

התובע

נ ג ד

עיריית ירושלים

ע"י עו"ד א' מלכה

הנתבעת

נ ג ד

מודיעין אזרחי בע"מ - סניף ירושלים

ע"י עו"ד שי סתר

הצד השלישי

<p>להחלטה במחוזי (2002-02-07): בשא 7964/01 עיריית ירושלים נ' רם-שן שירותים והשקעות בע"מ שופטים: מרים מזרחי עו"ד: אלי מלכה, סרור מארון</p> <p>לכתב הגנה בטענות (2007-08-05): תא 3073/01 רם - שן שירותים והשקעות בע"מ נ' מודיעין אזרחי בע"מ - ב"כ עו"ד שרה סתר עו"ד: שרה סתר</p> <p>לסיכומים בטענות (2007-08-05): תא 3073/01 רם-שן שירותים והשקעות בע"מ נ' מודיעין אזרחי בע"מ - ב"כ עו"ד שרה סתר שופטים: יוסף שפירא עו"ד: שרה סתר</p>

מיני-רציו:

* נזיקין – עוולות – רשלנות

* רשויות מקומיות – עובדים – אחריותם

* רשויות מקומיות – ביקורת פנים – היקפה

* בתי-משפט – מעשה-בית-דין – השתק פלוגתא

* בתי-משפט – סמכות – סמכות עניינית

תביעה לפיצויים בשל נזקים שנגרמו לתובעת כתוצאה מפסילת הצעתה במכרז למתן שירותי הסעות תלמידים. לטענת העותרת, היא נפסלה על ידי וועדת המכרזים בגלל העמדה הנוקשה של מבקר העירייה והיועצת המשפטית ובגלל הממצאים הקשים שקבע המבקר בדו"ח שלו נגד התובעת ביחסו לה מעשי שחיתות והונאה. זאת על סמך דו"ח של משרד חקירות פרטי אשר מאוחר יותר – בהליך אחר (עקב ביטול זכיית התובעת במכרז הקודם) נקבע לגבי, כי הוא אינו מהימן. יובהר כי התובעת איננה תוקפת את המכרז, עלית התביעה מבוססת על רשלנות הנתבעת בהתבססה על הדו"ח. העירייה שכופרת בחבותה, הגישה הודעת צד ג' כנגד החברה שביצעה את דו"ח החקירה.

ביהמ"ש המחוזי דחה את התביעה מן הטעמים הבאים:

דוח המבקר נעשה במסגרת תפקידו וסמכותו על פי הפקודה. כעולה מהפסיקה, סמכות המבקר משתרעת לגבי "גורמים שונים בעירייה", וכן לגבי "כל גורם הפועל במסגרת העירייה", וכן "כל גורם הקשור ומעורב בנושא הביקורת", אולם אינו חל באופן ישיר על צד שאינו גורם מבוקר. יחד עם זאת, משבודק המבקר את הגוף המבוקר, ובכלל זה מקרה בו עובדי העירייה לא מבצעים את תפקידם בבדיקת מילוי תנאי ההסכם עם נותן שירות, בהכרח בודק הוא את העובדות הרלוונטיות, הקשורות עם אותם צדדים שלישיים.

העובדה כי נקבע בהליך אחר שדוח המעקב אינו מהימן ואינו משקף את המציאות כהווייתה, מהווה פלוגתא פסוקה כלפי הנתבעת. דא עקא, שאין מדובר בכל הפרמטרים שבדוח הביקורת. יתרה מכך, גם אם הנתבעת לא טיפלה בנושא כראוי, או לא העמיקה חקר או אם המבקר לא בדק את הקלטת שהוגשה עם הדוח כדי להיווכח אם אכן אלה פני הדברים, אין בכך כדי להצביע על רשלנות. גם אם נצא מתוך הנחה כי שעה שמדובר ברשות מנהלית לגביה קל יותר להכיר ב"קירבה" בין הצדדים, המקימה חובת זהירות של הרשות, ואף אם נעבור את משוכת חובת הזהירות המושגית, הרי שהתובעת לא עברה את משוכת הוכחתה של חובת זהירות קונקרטית. שכן המבקר והיועצת המשפטית של העירייה לא צפו, ולא היו צריכים לצפות כי התנהלותם תגרום לתובעת נזק.

עוד יצויין כי ביהמ"ש סבור שהתובעת לא נקטה בהליך משפטי מתאים על מנת לעמוד על זכויותיה כלפי הנתבעת ואף כלפי הצד השלישי המעלה טענות שונות לרבות טענת הסמכות העניינית, הסומכת ידיה על חוק בתי המשפט לעניינים מינהליים, תש"ס-2000.

פסק דין

תמצית המחלוקת

1. האם מבקר העירייה והיועץ המשפטי שלה הם 'עובדי עירייה'? האם העירייה אחראית באחריות שילוחית למעשיהם או מחדליהם בהיותם עובדי העירייה? האם מבקר העירייה ועובדיו התרשלו משקבעו בדוח ביקורת מסקנות כנגד חברה שהשתתפה במכרז, ונפסלה בעקבות ממצאים בדוח המבקר משהתברר שהדו"ח אינו אמין? בתוך כך האם יש לחייב את העירייה בנזק שנגרם לחברה כתוצאה מאי זכייתה במכרזים מאוחרים יותר בשל כך?

לצד מחלוקות אלה נזקק לשאלה האם היה מקום להעביר התיק לבית המשפט לעניינים מינהליים, והאם היה מקום לדון בפן המינהלי כבשאלה שבגררא? אלה השאלות המתעוררות בתביעה זו כנגד עיריית ירושלים, בה עותרת התובעת לפצותה בגין הנזקים שנגרמו לה כתוצאה מפסילת הצעתה במכרז למתן שירותי הסעות תלמידים, ובהודעת צד ג' שהוגשה כנגד החברה שביצעה את דו"ח החקירה.

רקע כללי ועובדתי מנקודת מבטה של התובעת

2. התובעת הינה חברה להסעות אשר נהגה לבצע הסעות תלמידים עבור העירייה (להלן: "הנתבעת") משנת 1988. לטענתה, היא ביצעה את ההסעות כנדרש ועל פי המוסכם עם הנתבעת והממונים על ההסעות במנח"י, ובהתאם לבקשות ולרשימות שהופנו אליה מעת לעת. כל אותה עת לא נתקבלה אצל הנתבעת תלונה או טענה כלשהיא מגורם כלשהו לרבות התלמידים והוריהם בנוגע לאופן איכות וטיב ביצוע ההסעות.

ביוני 1994 פרסמה הנתבעת מכרזים להסעת תלמידים לבתי הספר במגזר היהודי ובמגזר הערבי. התובעת השתתפה וזכתה בשני מכרזים, מכרז מס' 115/94 המתייחס להסעת תלמידים במגזר הערבי, ומכרז מס' 105/94 המתייחס להסעת תלמידים במגזר היהודי.

על פי תנאי המכרז לגבי המגזר הערבי, על התובעת היה להסיע את התלמידים באוטובוסים. אולם התברר לצדדים לאחר מכן, כי בשל הדרכים הצרות והפתלתלות בחלק מהכפרים, לא ניתן לבצע את ההסעות באמצעות אוטובוסים. לפיכך סוכם כי במקומות אשר לא ניתן לבצע את ההסעות באמצעות אוטובוסים, יבוצעו ההסעות באמצעות כלי רכב קטנים (מיניבוסים וטרנזיטים), כאשר ישמר העיקרון לקביעת התשלום על בסיס של 340 ₪ להסעת 50 תלמידים באוטובוס.

לימים, לאחר שהופסקה עבודתה של התובעת בעקבות דוח החקירה ולאחר שהתובעת הגישה תביעה לבית משפט השלום בגין תשלום בגין תשלום עבור חודשים מסוימים נקבע הסיכום הנ"ל כממצא עובדתי בפסק הדין (כב' השופט כרמי מוסק) בת.א. 1004/97 (להלן: "פסק הדין") (שם, עמ' 5). סגן הממונה על החינוך בעירייה, מר מוריס בר כוכבא, העיד על כך, וכן הממונה על החינוך היסודי במנח"י מר יואל לוטפי, טען כך בתצהיר שהוגש לבית

המשפט המחוזי בירושלים בתיק המר' 5497/96. היועצת המשפטית של העירייה (דאז) עו"ד שלומית רובין, היא אשר אישרה את חתימת מר יואל לוטפי על התצהיר.

לטענת התובעת, היא ביצעה במשך שנת הלימודים תשנ"ה-תשנ"ו (מחודש 9/94 עד חודש 4/96) את ההסעות עבור הנתבעת בהתאם למוסכם, וקיבלה את התמורה על פי המוסכם בין הצדדים, עד אשר הואשמה על ידי המבקר במרמה והונאה והפרת אימונים וגביית כספים שלא כדין מהעירייה, בהסתמך על דוח של משרד חקירות פרטי, מודיעין אזרחי בע"מ (להלן: "הצד השלישי" או "החברה") ותוצאות חקירה מגמתיות, בלתי נכונות, מוטעות ושקריות לחלוטין. לטענת התובעת, קבע מבקר העירייה בדו"ח שלו עובדות וממצאים נגד התובעת (להלן: "דו"ח החקירה").

3. לדעת התובעת, מבקר העירייה סבר כי חשף מעשה שחיתות והונאה בהיקף גדול במערך ההסעות, וכך אף היועצת המשפטית שהיו "נעולים" ולא היו מוכנים לשמוע ולהקשיב לדברי התובעת. המבקר סירב לתת לתובעת את ההזדמנות להתגונן ולנסות לסתור ולהפריך את ממצאי הדוח.

לאור החלטות וממצאי דו"ח המבקר, הפסיקה העירייה את ההתקשרות עם התובעת ופרסמה מכרז חדש.

במכרז החדש כללה הנתבעת תנאי לפיו חברות הסעה אשר לפי מסקנות וקביעות המבקר חשודות בביצוע הונאה פסולות, אסור להן להשתתף במכרז.

התובעת הגישה עתירה לבית המשפט המחוזי לביטול התנאי האמור, ובדין אשר התקיים ביום 16.7.96 בפני כב' השופט שלום ברנר, הסכימה הנתבעת, לאור המלצת בית המשפט, לבטל את התנאי האמור בהיותו תנאי בלתי חוקי ובלתי סביר.

היועצת המשפטית הודיעה, שחוות דעתה לוועדת המכרזים תהיה לאמץ את מסקנות דוח המבקר ולפסול את הצעת התובעת.

התובעת טוענת כי השתתפה במכרז והצעתה הייתה ההצעה הזוכה במכרז, אולם היא נפסלה על ידי וועדת המכרזים בגלל העמדה הנוקשה של מבקר העירייה והיועצת המשפטית ובגלל הממצאים הקשים שקבע המבקר בדו"ח שלו נגד התובעת.

היועצת המשפטית ומבקר העירייה השתתפו בפועל בדיוני ועדת המכרזים וחוות דעתם וקביעותיהם הם אלה שהכריעו את העניין. הנתבעת קיבלה באופן מוחלט וללא עוררין את הוראות והנחיות המבקר ופסלה את הצעת התובעת ומסרה את ביצוע העבודות לחברות הסעה אחרות שחלקם אף לא השתתף במכרז.

גם לאחר מכן הנתבעת לא ביקשה את תגובת התובעת לדוח, וסירבה לקיים לה שימוע. התובעת אף לא קיבלה את החומר הרלוונטי חרף דרישה, אלא רק שנתיים לאחר מכן במסגרת ההליך בבית משפט השלום.

לאחר שקיבלה את הדוח והקלטת התברר לתובעת כי צדקה בכל טענותיה, וכי המבקר כלל לא צפה בקלטת. אף פניות נוספות להופיע בפני הועדה על מנת להוכיח את חפותה, לא נענו. בסופו של יום, רק משניתן פסק הדין בבית משפט השלום, חזרה התובעת (לאחר ארבע שנים), לעבוד עם הנתבעת וההתקשרות חודשה.

גירסת הנתבעת

4. הדוח השנתי של מבקר העירייה לשנת 1995/96 (להלן: "דוח הביקורת"), כלל התייחסות לגבי מספר חברות הסעה לרבות התובעת בעקבות דוח שהכינה החברה - הצד שלישי.

הנתבעת טוענת כי דרך הפעולה שנקט מבקר העיריה (להלן: "המבקר") היה סביר, לא נפלה בה פגם, והוא פעל כדין. עבודת הביקורת כללה בדיקת חשבונות ובדיקות תלונות מגורמים שונים, ראיונות של גורמים עירוניים רלוונטיים ודוח מעקב של החברה. החברה פעלה מכח זכייתה במכרז פומבי לביצוע שירותי חקירה עבור העירייה. במקרה דנן, היא התבקשה לבצע מעקבים ותצפיות לגבי 3 חברות הסעה (הצד השלישי מתגונן בטענה, כי קיבל תיאור שגוי של הזמנת העבודה מהנתבעת). תוצאות המעקבים והתצפיות הועברו למבקר העירייה. לאור דוח החקירה מיום 28.4.96, הנתבעת טוענת כי לא היה מקום לחשוד שהממצאים לקויים, ומכאן שלא היה מקום לצפות בקלטת שצורפה לדוח. הנתבעת לא קיבלה מהחברה את החומר הגולמי, באשר אין הדבר מקובל בסוג זה של חקירות, והעיד על כך מר רחמים דר. המבקר החליט לאור האמור בדו"ח להסתמך עליו, ולפיכך לא נפל פגם בהתנהלותו. טרם הגשת דוח הביקורת, הועברה טיוטה למנכ"ל העירייה שכינס ביום 12.6.96 דיון בהשתתפות הגורמים האחראיים, בו הוחלט להעביר את הממצאים לחקירת המשטרה, לא להאריך את ההתקשרות עם החברות שלגביהן מתייחס הדו"ח ולהתכוון לפרסום מכרז חדש. לאור ההליך שהתקיים בבית משפט השלום, והגשת התביעה דנן, הוגשה הדעת צד ג' נגד החברה.

גרסת הצד השלישי

5. החברה טוענת כי התביעה לוקה בחוסר סמכות עניינית, באשר היתה אמורה להידון בבית המשפט לעניינים מינהליים. לפסק הדין של בית משפט השלום, אין תוקף מחייב באשר החברה לא היתה צד להליך דשם. יש אף לדחות את ההודעה לצד שלישי לאור העובדה שהנתבעת מעולם לא פנתה לחברה, הן בעת פניית התובעת לראשונה, והן בעת הגשת התביעה בבית משפט השלום. לגופו של עניין, דוח החקירה נעשה במקצועיות, ואופן השימוש בו הוא ענייני של הנתבעת. הנתבעת למעשה מנסה לקעקע את דוח החקירה והיה עליה להביא חוות דעת מקצועית בנדון, דבר שלא נעשה. כמו כן, אין קשר סיבתי בין הדוח של החברה לבין החלטות ועדת המכרזים.

ההסדר הדיוני

6. ביום 14.6.05 אישרתי את ההסדר הדיוני בין הצדדים, לפיו תידון ותוכרע ראשית שאלת האחריות של הנתבעת לפצות את התובעת בגין הפסד הרווחים והנזקים להם טוענת היא, וכן שאלת אחריותה של החברה לשפות את הנתבעת בהתאם.

דיון

7. לב ליבו של הסכסוך הינו השימוש שנעשה בדוח החקירה על ידי המבקר בדוח הביקורת שהגיש, בעמדת היועצת המשפטית, והעירייה עצמה. טרם נדון במהות עילת התביעה, נסיר מעל הדרך את הטענות בדבר הסמכות העניינית והטענות הדיוניות.

הלכה היא כי על התובע לצרף להליך כל צד שעלול להיפגע מפסק הדין שיינתן בתובענה (ראו והשוו בג"צ 1901/94 לנדאו נ' עיריית ירושלים, פ"ד מח(4) 403). הדבר לא נעשה לא בהליך זה, ובעיקר לא בהליך בבית משפט השלום, בכך לא עשתה התובעת, מה שהיא מצפה מהנתבעת, דהינו קובלת על כך שלא ניתן לה שימוע על מנת להוכיח כי פעלה בהתאם להסכם, ולאור האמור לעיל, לא איפשרה לצד השלישי, להוכיח כי הדוח שהגיש נכון הוא, ונשוב לכך בדיון להלן.

גלגולו של הליך

8. משהוגשה התביעה דנן, הנתבעת לא הגישה כתב הגנה במועד והתובעת נטלה פסק דין שיצא מלפני רשמת בית המשפט מ' מזרחי. הנתבעת הגישה בקשה לביטול פסק הדין (בש"א 7964/01).

אחת מטענותיה של הנתבעת בבקשתה הנ"ל היתה כי דין פסק הדין להתבטל, הואיל וניתן בחוסר סמכות עניינית, שכן על פי חוק בתי המשפט לעניינים מינהליים תש"ס-2000, הסמכות לדון בתביעה היא לבית המשפט לעניינים מינהליים, ואילו פסק הדין ניתן על ידי הרשמת של בית המשפט המחוזי (האזרחי).
כב' השופטת מזרחי, ביטלה את פסק הדין מן הטעם שיש לנתבעת הגנה ראויה, אולם התייחסה לטענה הנ"ל, כדלקמן:

"אשר לנושא הסמכות - התובענה היא אכן בסמכות בית המשפט לעניינים מינהליים לפי שהיא 'תובענה לפיצויים שעילתה במכרז' (סעיף 35(3) לחוק והתוספת השלישית). ברם, אין מקום לקבוע כי התובענה לא הוגשה כך, וכפי שטוען ב"כ המשיבה, על פי סעיף 29 לתקנות בתי המשפט לעניינים מינהליים, כל שעליו לעשות הוא להגיש את התביעה 'על דרך הגשת כתב תביעה'. (שם, 7).

על החלטת הרשמת הוגש על ידי התובעת ערעור לבית המשפט המחוזי (ע"א 3110/02). כב' השופט צ' זילברטל דחה את הערעור (19.11.02), אולם סבר כי מלכתחילה לא היה מקום לראות בה כתובענה מינהלית, וכך ציין:

"זאת ועוד, כאמור לעיל, גם לאחר מתן החלטתה של כב' הרשמת, אשר קבעה כי מדובר ב'תובענה מינהלית', קביעה המקובלת לכאורה על המערערת, לא עשתה המערערת דבר כדי לבטא בצורה ברורה את היות התובענה 'תובענה מינהלית' ולא הוציאה אל הפועל את הכוונה כי תובענה זו תשמע לפני בית המשפט לעניינים מינהליים. גם לאחר החלטתי מיום 24.10.02 לא נעשה על ידי המערערת דבר בעניין זה. זאת ועוד, בכתב ההגנה שהגישה המשיבה לאחר שבוטל פסק הדין, נטען על ידה כי בית המשפט המחוזי אינו מוסמך לדון בתובענה. גם בעקבות טענה זו לא נעשה על ידי המערערת דבר, ולו בדרך של הגשת כתב תשובה שבו תבהיר המערערת שכוונתה היתה שהתובענה תוגש לבית המשפט לעניינים מינהליים. (שם, 10).

כך במשך כשנתיים מיום מתן פסק דינו של כב' השופט זילברטל, התובעת לא התעניינה בתיק, עד שהרשם י' שפירא, הודיע לתובעת שהתובענה תמחק מחוסר מעש, או אז ביקש ב"כ התובעת לקבוע מועד לדיון בתביעה.
ביום 6.1.05 התייצבו באי כח הצדדים והודיעו כדלקמן:

**"באי כח הצדדים: אמנם חלף זמן מאז שניתן פסק הדין בערעור אזרחי 3110/02, על ידי כב' השופט זילברטל, דהיינו מיום 19.11.02, ולא ידענו כי התיק שוכב על המדף עד שהתקבלה ההודעה לפי תקנה 156 בעניין חוסר מעש.
לאור פסק הדין הנ"ל, אנו מסכימים שהסמכות נתונה לבית המשפט לעניינים מינהליים ואנו מבקשים להעבירו לשם".**

לאור זאת העברתי את התיק לבית המשפט לעניינים מינהליים. בדיון ביום 6.3.05 לפני סג"נ מ' ארז (כתוארה אז), בתובענה שהוסבה בינתיים לתובענה מינהלית (ת.מ. 201/05), הוסכם על הצדדים כי כתב התביעה יתוקן, ולפיכך נקבע בהחלטה:

"בהסכמת הצדדים ולאור תיקון כתב התביעה ומחיקת העילה המינהלית, אני מורה כי התיק יוחזר לדיון כתביעה אזרחית. (שם, 4).

התיקון נעשה על גבי מקור כתב התביעה על ידי מחיקת המילים: **"וועדת המכרזים אשר פסלה שלא כדין את הצעת התובעת"**, ובמקומם באה המילה: **"הנתבעת"** (שם, סעיף 16).

לפיכך, בין אם ניתן מבחינה דיונית להעביר תיק פעם נוספת לבית משפט אחר, ובין אם לאו (ראו דנ"א 1271/01 **יאיר שור נ' בן יקר גת חברה להנדסה ולבניין בע"מ**, פ"ד נה(2) 817; ע"א 145/58 **קלקודה נ' אגד**, (א.ש.ד.) בע"מ, פ"ד יג, 260), הרי שלא היה זה ראוי שלא לקיים דיון לגופו בהליך שלפני, ולו מטעמי אדמיניסטרציה שיפוטית.

ברע"א 346/06 ד"ר **באסם חזאן ואחרים נ' קלאב אין אילת אחזקות בע"מ**, תק-על 2006 (2), 1996 (2006), מתייחס כב' השופט א' גרוניס למצב דומה, כדלקמן:

"סמכותו של בית המשפט לעכב בירור תביעה כאשר קיים הליך תלוי ועומד המעורר שאלות דומות הינה סמכות שבשיקול דעת. ההחלטה בעניין עיכוב ההליכים מוכרעת על יסוד שיקולים של יעילות הדיון וחסכון במשאבי בית המשפט ובעלי הדיון (ראו, ע"א 9/75 אל-עוקבי נ' מינהל מקרקעי ישראל, פ"ד כט(2) 477)." (שם, 1998).

(כן ראו רע"א 3765/01 **הפניקס הישראלי חברה לביטוח בעמ נ' קפלן**, תק-על 2002 (1) 860; רע"א 779/07 **יוסף בועז נ' שושנה בועז**, תק-על 2007 (1), 1150 (כב' השופט א' רובינשטיין) (30.1.07)).

9. חזרנו אפוא למשבצת הראשונה, ולשאלה האם יכולה התובעת להגיש תביעה כספית זו, כתביעת נזיקין בגין רשלנות, כאשר לא תקפה את המכרזים עצמם?

לכתב ההגנה צירפה הנתבעת את החלטת כב' השופט י' עדיאל בעת"מ 292/01 (בש"א 7418/01) בה דחה את הבקשה למתן צו מניעה זמני כנגד הנתבעת ושתי חברות הסעה בגין מכרזי המשנה, ונשוב לכך להלן.

יחד עם זאת, התביעה הוסבה אמנם לתובענה אזרחית, בשינוי כמפורט לעיל, אולם קטעים נרחבים בכתב התביעה, עדיין עוסקים בהיבטים מינהליים, ומהותה למעשה לא השתנתה, כך אף סיכומי התובעת. נראה כי התובעת עשתה דרכה קפנדרייה, ולא הגישה תובענה חדשה, או תביעה מתוקנת כדבעי.

כמו כן, לא מדובר בשאלה אינצידנטלית שבית המשפט רשאי לבררה, אלא בבסיס התביעה, ועילת התביעה.

הנסיבות אינן הולמות את הפעלת סעיף 76 לחוק בתי המשפט, באשר מדובר בשאלה העיקרית ולא שבגררא (ראו בש"א (ת"א) 2585/07 **המועצה להסדר הימורים בספורט נ' אילת התאחדות ישראלית לספורט תחרותי לא אולימפי**, תק-מח 2007 (2), 12567; עת"מ (חיפה) 3440/07 **צים נ' הועדה המחוזית לתכנון ובניה**, תק-מח 2007 (2), 6472; עת"מ (ת"א) 1608/06 **איגוד במאי קולנוע וטלוויזיה בישראל נ' משרד התקשורת - המועצה לשידורי כבלים בלוויין**, תק-מח 2007 (1), 8437).

לאור האמור לעיל, ניתן היה לדחות את התביעה על הסף, אולם לאור גלגולו של הליך, אדון בטענות לגופן.

מעמדו של המבקר וסמכויותיו

10. מקור סמכותו של המבקר הינו בפקודת העיריות [נוסח חדש] (להלן: **"הפקודה"**). סעיף 170א לפקודה מעניק למבקר את הסמכות לבדוק את פעולות העירייה, אם הן נעשו כדין, בידי המוסמך לעשותם, ובתוך כך האם נעשו תוך שמירת טוהר המידות ועקרונות היעילות והחיסכון. כמו כן, תפקידו לבדוק את פעולות עובדי העירייה, סדרי הבוחן והוראות נוהל, ולבקר את הנהלת החשבונות.

מכאן טוענת התובעת, כי למבקר אין סמכות לבחון ולבקר פעולות של צדדים שלישיים, וכן אין לו סמכות לבצע חקירה אודות צד שלישי, ובתוך כך לקבוע ממצאים לחובתו. הנתבעת מפנה להוראות הפקודה כיצד יפעל המבקר לעניין נושאי הביקורת והיקפה. סעיף 170א(ג), קובע:

**"(1) על פי שיקול דעתו של המבקר ;
 (2) על פי דרישת ראש העיריה לבקר ענין פלוני ;
 (3) על פי דרישת הועדה לעניני ביקורת, ובלבד שמספר הנושאים לביקורת לא יעלה על שני נושאים לשנת עבודה."**

ואילו על פי ס"ק (ד) המבקר הוא שקובע על פי שיקול דעתו את הדרכים לביצוע ביקורתו. סעיף 170ג לפקודה דן בדוח המבקר. לאור הטענות על התנהלות המבקר, בכל השלבים, התערבותו והשפעתו על ועדת המכרזים, נביא להלן את עיקריו:

"(א) המבקר יגיש לראש העיריה דוח על ממצאי הביקורת שערך; הדוח יוגש אחת לשנה, לא יאוחר מ- 1 באפריל של השנה שלאחר השנה שלגביה הוגש הדוח; בדוח יסכם המבקר את פעולותיו, יפרט את הליקויים שמצא וימליץ על תיקון הליקויים ומניעת הישנותם בעתיד; בעת הגשת הדוח לפי סעיף קטן זה, ימציא המבקר העתק ממנו לועדה לעניני ביקורת; אין בהוראות סעיף קטן זה כדי לפגוע בהוראות סעיפים 21 ו-21ב לחוק מבקר המדינה, התשי"ח-1958 [נוסח משולב]."

(ב) בנוסף לאמור בסעיף קטן (א) רשאי המבקר להגיש לראש העיריה ולועדה לעניני ביקורת דו"ח על ממצאי ביקורת שערך בכל עת שייראה לו או כאשר ראש העיריה או הועדה לעניני ביקורת דרשו ממנו לעשות כן.

(ג) תוך שלושה חדשים מיום קבלת דו"ח המבקר יגיש ראש העיריה לועדה לעניני ביקורת את הערותיו על הדו"ח וימציא לכל חברי המועצה העתק מהדו"ח בצירוף הערותיו. "

11. בבג"צ 7805/00 רוני אלוני, חברת מועצת עיריית ירושלים נ' מבקרת עיריית ירושלים, תק-על 2003(2), 1121, סוקרת כב' השופטת א' פרוקצ'יה את היקף הביקורת החיצונית (ביקורת המדינה), אשר זכתה למעמד קונסטיטוציוני בחוק יסוד מבקר המדינה, זאת לצד ביקורת פנימית בגופים ציבוריים ופרטיים "שעניינה ביצוע פעולות בדיקה והערכה בלתי תלויה בתוך הארגון עצמו, במטרה לבחון את אופן תיפקודן של מערכות הניהול שלו". (שם, 1124).

(לעניין ביקורת גופים ציבוריים, ראו – חוק הביקורת הפנימית, התשנ"ב-1992).

באשר לביקורת ברשויות המקומיות, קובעת כב' השופטת פרוקצ'יה כדלקמן:

"המגמה המשתקפת בחקיקה ובמדיניות הציבורית הלכה למעשה היא כי יש לעשות כל שניתן על מנת לחזק את אמצעי הביקורת והפיקוח ברשויות המקומיות כדי להבטיח את פעולתן התקינה." (שם, 1125)

בית המשפט דן אף בסמכות המבקר מכח סעיף 170א, הנ"ל, והמשמעות הרחבה שיש ליתן למושג "פעולות העירייה", וקובע:

"פועל יוצא מפרשנות רחבה זו של החוק הוא כי תפקיד המבקר לבדוק את תקינות פעולות העיריה מחייב בדיקת כל גורם הפועל במסגרת העיריה, הקשור ומעורב בפעולה הנבדקת. לצורך כך, אין חשיבות לשאלה מהו מעמדו של אותו גורם - האם הוא עובד עיריה, האם הוא נבחר מועצת העיריה, או אם מדובר בועדות תכנון ובנייה - את מי מייצג חבר ועדת התכנון אשר מעשיו נבדקים בהקשר לפעולת הועדה - האם הוא נציג שר או האם הוא נציג הרשות המקומית, ומה מעמדו ברשות המקומית; הוא הדין לגבי בדיקת פעולות מועצה דתית המחייבות בחינת בעל תפקיד במסגרתה וכך הוא גם בגוף שהעיריה מעורבת בהנהלתו. עולה מכך כי, סמכותו וחובתו של המבקר לבדוק את תקינות פעולות העיריה מסמיכה אותו ומחייבת אותו לבדוק כל גורם הקשור ומעורב בנושא הביקורת, כאשר במוקד הביקורת עומדת פעולת העיריה במובן הרחב, ופעילותו של בעל התפקיד נבחנת ככל שהיא נוגעת ומשליכה על פעולת הרשות המקומית או אורגן מהאורגנים שלה." [ההדגשה אינה במקור - י.ש.]. (שם, 1126).

ובהמשך:

"ברוח התפיסה המרחיבה, קובע סעיף 170ב(א) לפקודה כי גורמים שונים בעיריה, וביניהם חברי מועצת העיריה, חייבים להמציא למבקר העיריה על פי דרישתו כל מסמך שברשותם אשר לדעת המבקר דרוש לצרכי הביקורת, ועליהם לתת לו כל מידע או הסבר שיבקש בתוך פרק הזמן הקבוע בחוק. כן ניתנה למבקר בסק' (ב) זכות גישה לכל מאגר מידע של העיריה או של הפועלים למען העיריה או של גוף עירוני מבוקר לצורך ביצוע תפקידו. יתר על כן, לצורך ביצוע תפקידו, חובה להזמין את מבקר העיריה להיות נוכח בכל ישיבה של מועצת העיריה או של ועדה מועדונית (סק' (ה)). זכות גישה זו לחומר, למאגרי נתונים ולישיבות הגופים הנבחרים בעיריה מעידים על רוחב סמכויותיו של המבקר לבדיקת פעולות העיריה, ובין היתר, דרך נבחריה, בין אם הם נושאים בתפקידים ביצועיים בעירייה ובין אם לאו." [ההדגשה אינה במקור - י.ש.]. (שם, 1127).

12. עולה מן האמור, כי סמכות המבקר משתרעת לגבי "גורמים שונים בעירייה", וכן לגבי "כל גורם הפועל במסגרת העירייה", וכן "כל גורם הקשור ומעורב בנושא הביקורת", כמצוטט וכמודגש לעיל, אולם אינו חל באופן ישיר על צד שאינו גורם מבוקר. לא הרי ספק המעניק שירותים לעירייה מכוח הסכם עימה, כהרי חבר מועצה, או בעל תפקיד בעירייה.

יחד עם זאת, לא ניתן לנתק בין הדבקים. משבודק המבקר את הגוף המבוקר, ובכלל זה מקרה בו עובדי העירייה לא מבצעים את תפקידם בבדיקת מילוי תנאי ההסכם עם נותן שירות, בהכרח בודק הוא את העובדות הרלוונטיות, הקשורות עם אותם צדדים שלישיים. אם תאמר אחרת, כי אז עיקרת את אפשרותו לבקר את יעילות הגוף המבוקר ופעילותו התקינה.

גישת התובעת בסוגיה זו הינה דו-משמעית, כפי שניתן ללמוד מדבריה בסיכומים מטעמה. התובעת טוענת כי המבקר אינו פקיד זוטא אלא נמנה על התפקידים הבכירים ביותר בעירייה, ולקביעותיו ומסקנותיו יכולות להיות השפעה אף על צדדים שלישיים, ומכאן הדרישה לכישורי התפקיד (סעיף 167(ג) לפקודה).

וכך מסכמת התובעת סוגיה זו, בסיכומיה :

"במלים אחרות כל עוד הביקורת מתמקדת בחצר הפנימית של העירייה, וכל עוד השלכותיה הינם השלכות פנימיות בין כותלי העירייה, רשאי המבקר לבצע את הביקורת והחקירה בדרך שנראית לו ואין זה מעניינו של צד ג' להתערב בעבודתו של המבקר, הואיל והדבר היה ונשאר בתוך העירייה וכל נזק שייגרם, אם ייגרם, ייספג ע"י ובתוך העירייה עצמה. אם כי לא כך הם פני הדברים כאשר לביקורת ולממצאיה יש השפעה על צדדים שלישיים מחוץ לעירייה, במקרה זה חייב המבקר ללחוץ על הבלמים ולהירגע ולבצע חקירה מקצועית ויסודית, ולאפשר לצד ג' להשמיע את דבריו ולתת לו את ההזדמנות הנאותה להתגונן לפני שייקבע ממצאים לרעתו וחובתו". (שם, 14).

עוד טוענת התובעת, כי המבקר הינו עובד העירייה. נראה כי למעשה אין מחלוקת בשאלה זו. כותרת פרק תשיעי של הפקודה הינה: **"עובדי העירייה"**, וסעיף 167(ב) לפקודה (בפרק זה), קובע:

"המועצה, בהחלטה ברוב חבריה תמנה לעירייה מבקר במשרה מלאה".

מכל מקום, ברור שיש לבדוק את פעולת המבקר וכן לבחון את מסקנתו בהנחה כי מדובר בעובד העירייה.

לאור האמור, אני קובע בזאת, שדוח המבקר נעשה במסגרת תפקידו וסמכותו על פי הפקודה.

מהיבט זה נבדוק האם בדיקת המבקר הייתה בגדר רשלנות הנתבעת, מכוח אחריותה השילונית למעשי ומחדלי עובדיה, וראשית נבדוק את השאלה האם פסק הדין שניתן בבית משפט השלום מהווה פלוגתא פסוקה.

13. פסק הדין צורף כמוצג בהסכמת הצדדים. יודגש, כי הצדדים לתיק נשוא פסק דין היו התובעת והנתבעת בלבד.

המדובר בפסק דין שניתן בת.א. 1004/97, אשר נדון לפני כב' השופט כ' מוסק. במהלך המשפט הובאו ממצאי דוח הביקורת והמלצותיו, וטענות הצדדים היו בחלקן אותן טענות נשוא ההליך דנן. בית משפט השלום דן בשאלת מהימנות ממצאי מודיעין אזרחי בע"מ (הצד השלישי) ומהימנות החוקר רמי דר שהעיד אף בהליך זה. בין היתר קבע בית המשפט כי ישנן אי התאמות בין דווחו של החוקר לבין הזהות של בעלי כלי הרכב (פסקה 47), וכן כי היו מספר פגמים באופן המעקב אחר פעולות התובעת (פסקה 49), דוח המעקב הראה בדיקה מדגמית, שאין בה כדי להסיק מסקנות חד משמעיות לגבי אופן פעולתה של התובעת (פסקה 51).

בית המשפט קבע כי הצדדים שינו את ההסכם, לאור התנאים בשטח, כפי שצוין בטענות התובעת לעיל, אם כי שאלה זו הינה משנית בתיק זה. בסופו של יום, מגיע בית המשפט לדברי הסיכום, בזו הלשון:

"לאור האמור, אני מגיע למסקנות הבאות:
 א. דו"ח המעקב של "מודיעין אזרחי" אינו מהימן ואינו משקף את המציאות כהווייתה בכל הנוגע לתפקודה המקצועי של התובעת.
 ב. אינני מקבל את טענתה של הנתבעת, לפיה התובעת הפרה את סעיפים 8, 5 ו-9 להסכם שחתמה עם הנתבעת, משום שלא הועלתה כל ראיה של ממש לכך.
 ג. הנתבעת היא זו שהפרה את ההסכם עם התובעת, בכך שלא שילמה לה עבור ההסעות שביצעה בחודשים מאי ויוני 1996.
 ד. העובדה שחשב העיריה טרם חתם על החשבונות שהגישה התובעת - אין בה כדי לפגוע כהוא זה בזכותה של התובעת לקבל את המגיע לה מהנתבעת." (שם, 14).

האם מסקנות אלה מהוות פלוגתא פסוקה ביחסים בין התובעת לנתבעת בתיק זה?

14. בסוגיה זו, דן לאחרונה, כבי השופט א' רובינשטיין בע"א 682/07 לב לבייב נ' שמעון גילר, תק-על 2007(2), 4627 (20.6.07), והוסיף על הרציונל לעקרון זה, כדלקמן:

"כלל השתק הפלוגתא יונק את כוחו מעקרון סופיות הדיון, וטעמו העיקרי "למנוע ממי שניתנה לו הזדמנות הוגנת ומלאה למצות את עניינו בבית המשפט לשוב ולהטריד את יריבו ואת בית המשפט באותו עניין. בד בבד, יש בו כדי לסייע במניעת מקרים של מתן הכרעות סותרות על-ידי המערכת השיפוטית" (ע"א 3097/02 מלמד נ' קופת חולים של ההסתדרות הכללית של העובדים בא"י, פ"ד נח(5) 511, 519 (השופט - כתוארו אז - ריבלין) (להלן: פרשת מלמד)). לצד יתרונותיו של כלל השתק הפלוגתא יש להזכיר חיסרון שלו: התמריץ שנוצר להרחיב ולהעמיק את ההתדיינות בכל פלוגתא המועלית במסגרת ההליך הראשון - וזאת כדי שלא לעמוד בסכנת השתק בהליכים עתידיים." (שם, פסקה י"א).

כן מביא הוא מדברי הנשיא אגרנט בע"א 246/66 קלוז'נר נ' שמעוני, פ"ד כ"ב(2) 561, 584 בזו הלשון:

"אם במשפט הראשון הועמדה במחלוקת שאלה עובדתית מסויימת, שהיתה חיונית לתוצאה הסופית, והיא הוכרעה שם, בפירוש או מכללא, כי אז יהיו אותם בעלי דין וחליפיהם מושתקים מלהתדיין לגביה מחדש במשפט השני, חרף אי-הזרות בין העילות של שתי התביעות" (שם, פסקה י"א).

בהמשך חוזר בית המשפט על ארבעת התנאים שהתוותה הפסיקה להיווצרות השתק פלוגתא:

"ראשית, כי "פלוגתא העולה בכל אחת מההתדיינות היא אכן אותה פלוגתא, על רכיביה העובדתיים והמשפטיים". שנית, כי "קויים דיון בין הצדדים באותה פלוגתא במסגרת ההתדיינות לאותה פלוגתא". שלישית, כי "ההתדיינות הסתיימה בהכרעה מפורשת או מכללא של בית המשפט באותה פלוגתא, בקביעת ממצא פוזיטיבי, להבדיל ממצא הנובע מהעדר הוכחה". רביעית, כי "ההכרעה הייתה חיונית לצורך פסק הדין שניתן בתובענה הראשונה". (ראו: ע"א 1041/97 סררו נ' נעלי תומרס בע"מ, פ"ד נד (1) 642, 650 (השופט אילן)). (שם, פסקה י"א).

(כן ראו נ' זלצמן מעשה בית דין בהליך אזרחי (תשנ"א), 141; ע"א 581/72 ארביב נ' מדינת ישראל, פ"ד כז(2) 513, 524; ע"א 53/74 בריסטול מייארס קומפני נ' ביצ'ם גרופ לימיטד, פ"ד כט(1) 372, 380).

יישום ההלכה למקרה דנן

15. מקבל אני את הטענה כי מדובר כלפי הנתבעת, בפלוגתא פסוקה בעובדה שדוח המעקב אינו מהימן ואינו משקף את המציאות כהווייתה בקשר עם תפקודה של הנתבעת. דא עקא, שאין מדובר בכל הפרמטרים שבדוח הביקורת. יתרה מכך, אין בכך כדי לקבוע כי המבקר והיועצת המשפטית התרשלו.

הנתבעת פורסת רשימה של ממצאים המלמדים על כך שהנתבעת העסיקה קבלן משנה בניגוד לתנאי החוזה, התנהגה בניגוד לכללי הבטיחות בעניין הסעת ילדים, לא עמדה בשימוש ברכבים משנתון כמתחייב בהסכם, ליקויים בדיווח על הסעות ותשלומים, וכן כי דוח הביקורת כלל ממצאים לעניין התנהלות עובדי העירייה בקשר לניהול המכרז וביצוע ההסעות על פיו.

אמנם הנתבעת מושתקת מלטעון כנגד הממצאים שנקבעו בפסק הדין, ככל שהם נוגעים לתביעה זו, כפי שבא לידי ביטוי בפסקאות (א) עד (ג) לפסק הדין. אולם כל זאת ביחסים שבין התובעת לנתבעת בלבד, באשר החברה לא הייתה צד להליך. זאת גם אם אין מחלוקת כי המבקר לא שעה לבקשתה ולא שמע את טענות התובעת חרף פניות אליו ולנתבעת.

16. הנה כי כן מנספחים ו', ז', ח' ו- ט' לכתב התביעה עולה כי פניית התובעת להסביר עמדתה לא נתקבלה, וכי הדיון בוועדת המכרזים ביום 18.8.96 אליו הוזמנה התובעת, היה מן השפה אל החוץ, כאשר אף בו לא ניתן לתובעת להוכיח את צדקתה, כאשר בתשובה לשאלת עו"ד סארור ב"כ התובעת: "בשביל מה הזמנתם אותנו אם לא לשמוע את דברינו והגנתנו?", ענה המבקר: "הזמנו אתכם כדי לפסול אתכם". (חרף שבקשת ב"כ התובעת לרושמו בפרוטוקול סורבה).

לעניין זכות הטיעון וחובת השימוע ראו בג"צ 3379/03 אביבה מוסטקי נ' פרקליטות המדינה, פ"ד נח(3), 865; בג"צ 654/78 גינגולד נ' בית הדין הארצי לעבודה, פ"ד לה(2), 64. מתוך תצהירו של חיים אלקובי (מנהל התובעת) עולה כי הוא הופתע לקבל זימון מהמשטרה בגין תלונות הנתבעת בדבר מרמה והונאה במערך שירותי ההסעה על פי ההסכם בין הצדדים, שהתבררו כלא מוצדקות. העד סיפר על השתלשלות העניינים כמפורט בפרק טענות הצדדים לעיל. לטענת התובעת העד לא נחקר על דבריו המפורטים, ומכאן מבקש הוא לקבלם כעובדות שהוכחו. מנגד העידה הגב' אלדובי מטעם הנתבעת, הטוענת כי היו דיונים ארוכים בוועדת המכרזים, וכי הומצאה לוועדה חוות דעת של עו"ד שלומית רובין ששימשה בזמנו כיועצת המשפטית של הועדה. חוות דעתה (נספח לתצהיר) קבעה כי יש לפסול את הצעת התובעת.

גם אם הנתבעת לא טיפלה בנושא כראוי, או לא העמיקה חקר או אם המבקר לא בדק את הקלטת כדי להיווכח אם אכן אלה פני הדברים, אין בכך כדי להצביע על רשלנות. נפרט. גב' לואיסה גולדנברג, העדה מטעם הנתבעת, בחקירתה הנגדית העידה כדלקמן:

"ש. למה שכב' המבקר או שמישהו שם מהצוות שלכם לא אמר בוא נראה את הקלטת הזאת שבה מתעדים את העובדות?
ת. כי אנחנו חשבנו שאם יש לנו דו"ח של מודיעין אזרחי, אנו סומכים עליו ולא צריכים להסתכל בקלטת.
ש. למה לאחר שרם-שן צעקה במכתבה מיום 29.7.96 שהדו"ח לא נכון והסבה את תשומת לבכם לדברים במכתב ארוך, למה לא

**מצאתם בכל זאת לנכון להסתכל בקלטת ולבחון את הדו"ח של המודיעין האזרחי הכתוב.
ת. חוזרת על תשובתי דלעיל. " (פרו' 29).**

אלקובי העיד בתצהירו כי מבקר העירייה והיועצת המשפטית לא היו מוכנים להקשיב לטענות התובעת ולשמוע את הגנתה. כן העיד מר אלקובי וטען בתצהירו כי חרף פניות התובעת ונכונותה לשתף פעולה בחקירה ולהיות כפופה לסמכות המבקר, נמנע המבקר מלשמוע אותה ומלחקור את הפרשה ולהגיע לחקר האמת, וכל רצונו היה לפסול את התובעת, ולצורך כך הוא הסתמך הסתמכות עיוורת על דוח מגמתי בלתי מהימן ושקרי של מודיעין אזרחי. התובעת טענה כי חקירת המבקר הייתה שטחית וחובבנית ביותר כאשר הדבר הפשוט והאלמנטרי ביותר, והוא לצפות בקלטת שבה תועד חומר החקירה, נמנע המבקר מלעשות, ואם עשה והתעלם מצבו אף יותר חמור.

כן טוענת התובעת כי הנתבעת נמנעה מלהביא למתן עדות את מבקר העירייה דאז מר עוזי סיוון כדי לסתור ולהפריך את טענותיו של מנהל התובעת, ועובדה זו יש לזקוף לרעתה ולחובתה ולראות בה כהודאת הנתבעת בטענות המפורטות בתצהירו של אלקובי. גם אם לא נראה בהמנעות זו כהודאה (ע"א 641/87 קלוגר נ' החברה הישראלית לטורקטורים פד"י (1) 239), הרי שאי הבאתו של עד רלוונטי מעוררת את החשד, כי יש סיבה לכך וכי בעל הדין שנמנע מהבאתו, חושש מעדותו ומחשיפתו לחקירה שכנגד. אי-הבאת עד כזה יוצרת הנחה לרעת הצד שאמור היה להזמין לפיה עדותו היתה עלולה לחזק את עמדת הצד שכנגד (ע"פ 185/88 יהלום נ' מדינת ישראל פ"ד מה(4) 651). כך גם יכולה ההימנעות מלהעיד עד הגנה, אשר היה עשוי לתרום לגילוי האמת, להוות חיזוק למשקל ראיות התביעה (ע"פ 69/82 אלמגור נ' מדינת ישראל, פ"ד לז(4) 757).

בית משפט השלום בחן ראיה זו - הקלטת - והגיע למסקנה חד משמעית:

"עדותו של החוקר נוגדת לחלוטין את הנראה בקלטת בכל העובדות שטען בתצהירו". (שם, 4)

כך גם מכתבה של התובעת מיום 29.7.96 (נספח ו'), באשר לכמות התלמידים, התשלום, הפעלת הטרנזיטים, דחיסת 150 התלמידים לאוטובוס ו-30 תלמידים לטרנזיט, הורדת ילדים בצמתים סואנים, כל אלה לא זכו למענה מטעם הנתבעת.

חרף כל האמור, אין בכך ללמד על רשלנות מי מעובדי העירייה לרבות המבקר והיועצת המשפטית. בית משפט השלום לא דן בשאלת רשלנות העירייה. העובדה שהעירייה הפרה את ההסכם, נכונה לעניין אותה תביעה, ואינה מתייחסת לעילות בהליך זה, שצפו פני עתיד.

אי נקיטת הליכים מתאימים על ידי התובעת

17. הזמנת התובעת לשיבת ועדת המכרזים שהתקיימה ביום 18.8.96 אמנם אינה מהווה מימוש זכות הטיעון וחובת השימוע. ועדת המכרזים הזמינה את התובעת לשיבה לפני שפסלה את הצעתה כיוון שהיא חייבת לעשות זאת עפ"י תקנה 21(ב) לתקנות המכרזים אשר קובעת:

"ועדת המכרזים תבחר את ההצעה הזולה או היקרה ביותר, לפי העניין, זולת אם החליטה שלא לעשות כן בנסיבות מיוחדות ומטעמים מיוחדים שיירשמו, ולאחר שנתנה לבעל ההצעה הזולה או היקרה ביותר, לפי העניין, הזדמנות להביא טענותיו בפניה."

אולם משלא נעשה כן, היה על התובעת לנקוט בהליך המתאים על מנת לזכות בשימוע הולם, או לגרום לביטול החלטת ועדת המכרזים.

ועדת המכרזים לא היתה חייבת לקבל את הצעתה של התובעת, אף שזו הייתה הזולה ביותר, בטרם הזמנתה לשיבה כאמור. ישיבת וועדת המכרזים מיום 18.8.96 נערכה שעה שלפניה דוח חמור המלמד על חשדות כבדים כנגד חברות ההסעים. לחברי הועדה לא הייתה שום יכולת לחלוק על קביעות המבקר וממצאיו, ולא היה להם שום שיקול דעת בעניין. ההחלטה ניתנה לאור דוח הביקורת ואף על דעתה של היועצת המשפטית של העירייה היתה כי: **"כבר היום אני אומרת, שחוות דעתי לוועדת המכרזים תהיה לסמוך על מה שכתוב בדו"ח"**.

בין אם זכות הטיעון הייתה צריכה להינתן לתובעת ע"י מבקר העירייה ולא על ידי וועדת המכרזים, הרי שעל התובעת היה לנקוט בהליך משפטי על מנת לברר את הטעות, שכן המבקר אינו רשות שיפוטית ושעה שדוח חמור הובא לפניו, עשה את המוטל עליו בדין והמליץ על חקירה משטרתית.

כמו כן, דוח הביקורת שהכין המבקר מיום 2.7.96 הופנה למנכ"ל העירייה, מנהל מנח"י, גזבר העירייה והממונה על החינוך במגזר הערבי, והינו תמציתי ונביאנו בשלמותו:

"הנדון: דו"ח ביקורת - הסעות תלמידים במגזר הערבי

רצ"ב דו"ח ביקורת שנערך ע"י הגב' שרה קרפ, עוזרת לביקורת כספים וחשבונות בהדרכתה של רוה"ח הגב' לואיסה גולדברג, ממונה על ביקורת כספים וחשבונות. טיוטת הדו"ח הוגשה ביום 27.5.96. דו"ח הסופי כולל התייחסות להערות שקיבלנו.

ממצאי הביקורת הינם חמורים במיוחד ומצביעים על כך שחברות ההסעות מגישות חשבונות לעירייה לתשלום בסכומים של עשרות ומאות אלפי שקלים עבור כלי רכב שלא הופעלו.

ממצאי הביקורת העלו גם שההחלטות על מספר כלי רכב הנדרשים להסעות לא הותאמו לדרישות ולצרכי ביה"ס השונים. לדעת הביקורת נגרם לעירייה נזק של מאות אלפי שקלים.

בעקבות הגשת טיוטת הדו"ח ועפ"י בקשת מבקר העירייה כינס מנכ"ל העירייה ביום 12.6.96 דיון בהשתתפות הגורמים האחראים והוחלט כדלקמן:

(1) להעביר הממצאים לחקירת המשטרה.

(2) להתכונן לפירסום מכרז חדש להסעות תלמידים לקראת שנת הלימודים שתחל בספטמבר 1996.

(3) להפיק לקחים מן הממצאים ולדאוג לאי הישנותם.

ג. ממצאי הביקורת הועברו לחקירת המשטרה. למבקר העירייה נמסר שלאחר דיון עם פרקליטות המחוז, החלה המשטרה בחקירתה."

כאמור ברישא מכתבו של המבקר, מצורף למכתבו דוח החובק 23 עמודים ואשר מתייחס לשלושת החברות שנבדקו. עיון בדוח המקיף מלמד כי המבקר עשה מלאכתו נאמנה, והיה לו בסיס איתן להפנות הדוח לטיפול, כמפורט לעיל.

גם כשיוצאים אנו מן המסקנה כי פסיקת כב' השופט כ' מוסק מהווה פלוגתא פסוקה, עדיין לא חרצנו בכך את גורל התביעה הנוכחית. נזכור כי אין להשליך מביטול ההתקשרות, ואשר בגינה הוגשה התביעה בבית משפט השלום והתובעת זכתה בקבלת פיצוי בגין כך, על מחדלה של התובעת לנקוט בהליכים לגבי כל מכרז ומכרז בנפרד. נפרט.

לשם כך נשוב לעובדות שביסוד התביעה. בסיס התביעה הוא כמפורט בסעיף 24 לכתב התביעה, לאמור:

"כאמור בעקבות דו"ח המבקר הפסיקה הנתבעת את ההתקשרות עם התובעת ובשנים 1996-1999 פרסמה הנתבעת מכרזים להסעת תלמידים והתובעת השתתפה במכרזים והצעתה היתה ההצעה הזוכה וההצעה הזולה ביותר וזכתה בחלק מהמכרזים אם כי זכייתה נפסלה על ידי הנתבעת בגלל החשדות וההאשמות חסרות הבסיס והשחר כמפורט לעיל."

מכאן לטענת התובעת, הואיל והיקף ההכנסות ברוטו לשנים 1996-1999, אילו הייתה זוכה במכרזים, היה 14,953,000 ₪, והואיל והרווח הצפוי הינו 20%, הרי שזה הבסיס לסכום התביעה, נכון ליום הגשתה.

הנתבעת בכתב הגנתה הודפת את דברי התובעת, בזו הלשון:

"התובעת יכלה לעתור לביהמ"ש המוסמך מרגע שנפסלה, לטענתה ע"י ועדת המכרזים, ולתקוף את החלטת ועדת המכרזים, אם היתה כזו ובעקיפין את דו"ח המבקר. משלא עשתה כן, עליה להוכיח בתובענה זו כי היתה מציעה שעמדה בכל תנאי הסף למכרזים להם היא טוענת וכי זכאית היתה לזכות בהם בהיותה המציעה הזולה ביותר במכרזים הנ"ל וכי נפסלה בשל אותו דו"ח מבקר. פרמטרים אלו לא הוכחו בתובענה, ולו לכאורה, ולא הובאו ראיות או מסמכים התומכים בתובענה כאמור ברישא לכתב הגנה זה." (שם, סעיף 2(ז)).

יוצא אפוא כי פסק הדין מתייחס לתקופה קודמת ולא לשנים הבאות. עילת התביעה בתביעה זו הינה שונה, ונובעת מאי זכייה במכרזים החדשים, אותם היה צורך לתקוף בהליכים אחרים.

וכן בהמשך:

"הנתבעת טוענת כי התובעת לא הביאה כל ראיה כי השתתפה במכרזי העירייה בשנים 1996, 1997, 1998, 1999, וכי היתה הצעה הזולה ביותר וכי נפסלה בשל דו"ח המבקר בלבד." (שם, סעיף 12ד).

כפי שצוין לעיל, משכללה הנתבעת במכרז החדש תנאי לפיו נאסר על חברות שנקבע שהן חשודות בביצוע הונאה להשתתף במכרז, הגישה התובעת עתירה מינהלית ואכן בהסכמה ובהמלצת בית המשפט (16.7.96) התנאי בוטל. משמע התובעת היתה ערה לכך שעליה לפנות לבית המשפט לעניינים מינהליים על מנת לתקוף את אי זכיית המכרזים, אולם עשתה רק צעד אחד.

האם הונחה תשתית עובדתית על ידי התובעת?

18. מטעם התובעת הגיש מר חיים אלקובי תצהיר וצירף לו מסמכים רבים. כן נחקר הוא בחקירה נגדית. אין בעדותו ובמסמכים שהגיש כל זכר למכרזים שהוגשו, אם הוגשו, ולתוצאות ועדת המכרזים.

כל שנטען על ידי התובעת הוא, כמה אמורה היתה להרוויח מאותם מכרזים. בחקירתו הנגדית לעו"ד סתר, אמר מר אלקובי:

ש. כאשר הודיעו לכם שלא זכיתם במכרז הבא, ב-96 ביטלו והוצא חדש, אתם פניתם לבית המשפט כדי לבטל תנאי באותו מכרז לגבי כשירות המציעים, הגשתם הצעה למכרז, שהיתה הכי זולה, ונפסלתם

ת. כן

ש. בשלב הזה, עצרתם ולא פניתם לבית המשפט כדי להוכיח שבאמת מגיע לכם לבצע את העבודות

ת. פנינו. הגענו לבית משפט, אחרי שמשכו אותנו בוועדת המכרזים, הגענו לקראת התחלת שנת הלימודים, היה כאן דיון במחוזי והשופט אמר לי בדיון ש"הילדים צריכים להיות מוסעים בעוד יומיים. אין סיכוי שאני כרגע אתחיל בהליך ואעצור את הסעת הילדים כי הם בכל מקרה יסעו ביום 1.9 לבתי הספר. כל נזק שאתה חושב שנגרם לך ותצליח להוכיח אותו בעתיד בגלל שלא נתנו לך את העבודה, עיריית ירושלים היא גוף רציני תמיד תוכל לתבוע אותו ולקבל את מה שמגיע לך".

ש. מה קרה בהמשך?

ת. זהו. מה יכולתי לעשות.

ש. הסכמת לוותר על בקשתך לצו זמני

ת. לא זוכר מבחינה משפטית מה זה, אבל זה מה שהיה בפועל.

ש. מה שראיתי בחומר שאתם ויתרתם על קבלת הצו הזמני והודעתם שתגישו את העתירה העיקרית לפי מה שאמר לך השופט אז כדי לקבל פיצוי על אי ביצוע עבודות. האם עשיתם את זה מיד או לא, ואם לא, אז למה

ת. זה שיקולים משפטיים, אני לא קובע, העורך דין שלי מחליט.

ש. אני אומרת שאתה ויתרת, קיבלת על עצמך את זה

ת. יש לי עורך דין והוא מחליט מתי כמה ולמה ומה טוב ומה לא טוב. (עמ' 16 לפרו').

אכן, משלא ניתן צו מניעה זמני, זנחה התובעת את הטיפול בנושא במשך מספר שנים בראכה שנת 2001.

אין מחלוקת כי התובעת ידעה על ממצאי דוח החקירה. חרף זאת לא מצאה לנחוץ לצרף את הצד השלישי כנתבע בתביעה בבית משפט השלום, ואף לא בהליך זה. התובעת ידעה כי דוח החקירה היווה את הבסיס לדוח הביקורת, והרי טוענת התובעת כי ביקשה להסביר את עמדתה, ולטענתה הדבר לא ניתן לה. לעומת זאת הגבי אלדובי מטעם הנתבעת צירפה לתצהירה את הפרוטוקולים והחלטות ועדת המכרזים מהם עולה כי הסיבה העיקרית לפסילת התובעת במכרז היתה החקירה המשטרית, והמלצת המשטרה להעמיד לזון את התובעת.

כן מצוין בהחלטת ועדת המשנה:

"חברות רם-שן... נפסלו בשנה שעברה בשל דו"ח מבקר העירייה. ממצאי הביקורת היו חמורים במיוחד ומצביעים על כך שחברות ההסעות מגישות לעירייה חשבונות לתשלום בסכומים גבוהים, עבור כלי רכב שלא הופעלו.

בעקבות זאת הוגשה ע"י מבקר העירייה תלונה למשטרה אשר פתחה בחקירה משטרית נגד חברות ההסעות ותוצאות חקירת המשטרה היו להמליץ בפני פרקליטות מחוז ירושלים להעמיד את החברות ומנהליהן לדין בגין מעשי מרמה והפרת אמונים." (סעיף 1 בהחלטה מיום 14.8.97 - נספח ג' לתצהיר אלדובי).

הנימוקים לפסילה מפורטים בס' 4 (ע' 3 להחלטה) - שם מצוטט מפס"ד בבג"ץ 295/80 משה קידר עבודות פיתוח נ' מדינת ישראל, שם נקבע כי:

"חקירות פליליות בעקבות התקשרויות קודמות יכולות להוות מניע להעדר הנכונות לחזור ולהתקשר עם פלוני בחוזה... אין לכפות על הרשות הציבורית התקשרות נוספת עם החשוד בשל כך בלבד שההליכים המשפטיים טרם נסתיימו..."

"... בשלב זה, כל עוד לא הוכח אחרת, דו"ח המבקר בצירוף המלצת משטרת ישראל להעמיד לדין את החברות הנ"ל ומנהליהן בגין מעשי מרמה והפרת אמונים, וזאת לאחר חקירה עצמאית של הרשות החוקרת במדינת ישראל, פוגע באמינותן של שלוש החברות..."

ובסעיף 6 להחלטה:

"דו"ח המבקר והמלצת המשטרה לאחר חקירה עצמאית שבה נחקרו כל המעורבים מהווה "ראיה מנהלית" שפירושה כי רשות שלטונית רשאית לבסס..."

הנה כי כן, כפי שצוין כבר לעיל, התובעת לא נקטה בהליך משפטי מתאים על מנת לעמוד על זכויותיה כלפי הנתבעת ואף כלפי הצד השלישי המעלה טענות שונות לרבות טענת הסמכות העניינית.

19. מחדל זה גרם לצד השלישי נזק ראייתי, כנטען בסיכומיו. טענה זו בדבר חוסר סמכות עניינית לדון בתביעה מעלה החברה בסיכומיה, הסומכת ידיה על חוק בתי המשפט לעניינים מינהליים, תש"ס-2000 (להלן: "החוק").

סעיף 5 לחוק קובע:

"סמכות בית המשפט

5. בית משפט לעניינים מינהליים ידון באלה-

(תיקון מס' 15) תשס"ה-2005

(1) עתירה נגד החלטה של רשות או של גוף המנוי בתוספת הראשונה בענין המנוי בתוספת הראשונה ולמעט עתירה שהסעד העיקרי המבוקש בה ענינו התקנת תקנות, לרבות ביטול תקנות, הכרזה על בטלותן או מתן צו להתקין תקנות (להלן - עתירה מינהלית);

(2) ערעור המנוי בתוספת השניה (להלן - ערעור מינהלי);

(3) תובענה המנויה בתוספת השלישית (להלן - תובענה מינהלית);

תוספת שלישית

(סעיף 5(3))

1. תובענה לפיצויים שעילתה במכרז, כאמור בפסקה 5 לתוספת הראשונה.

תוספת ראשונה פסקה 5:

מכרזים - עניני מכרזים של גוף או רשות המנויים בסעיף 2 לחוק חובת המכרזים, התשנ"ב-1992, ועניני מכרזים של רשות מקומית, שעניינם התקשרות בחוזה לביצוע עסקה בטובין או במקרקעין, לביצוע עבודה או לרכישת שירותים, וכן מכרזים שעניינם מתן רישיון או זיכיון לפי דין."

לטענת החברה, מהתנהלות ההליך ואף לאור האמור בסיכומי התובעת, השאלה שבמחלוקת הינה האם העירייה או המבקר פסלו את הצעת התובעת למכרז כדין או שהעירייה התרשלה בשיקול דעתה כאשר פסלה את ההצעות שהגישה התובעת למכרז, דהיינו נושא מינהלי מובהק. החברה מפנה ל'פרשת צ'רני' (ע"א 9379/03 מיכאל צ'רני נ' מדינת ישראל, תק-על 2006(4), 3246 (6.12.06)), שם קובעת כב' השופטת א' פרוקצ'יה, כדלקמן:

"הותרת שאלות סמכות בערפל של אי-ודאות או באיזור דמדומים של סימני שאלה אינה רצויה מבחינה מערכתית ומבחינת המתדיין הפרטי (ה"פ י-ם) 168/98 חברת החשמל לישראל בע"מ נ' הרשות לשירותים ציבוריים-חשמל משרד התשתיות הלאומיות, תק-מח 198(1) 1623. לכן, שאלות של סמכות עניינית צריכות להיחתך, במידת האפשר, בדרך פשוטה, ברורה, ודאית ויציבה. לא במקרה פתח גדול השופטים במשפט הדיוני, הד"ר זוסמן, את ספרו על סדרי הדין האזרחי (מהדורה שביעית, ש' לוי עורך, 1995), עמ' 11 בפרק הסמכות) במילים הבאות:

"הרוצה להביא עניינו בפני בית משפט חייב תחילה לברר לאיזה בית משפט עליו לפנות...". (שם, 3257)

ובהמשך:

"סיווגו הענייני של נושא התובענה אינו תמיד קל. הוא מצריך בחינה החורגת מניסוחן הטכני של עילות התביעה והסעדים המבוקשים בתובענה, ומחייב לא אחת ירידה למהות הסכסוך בין הצדדים, ועמידה על התכלית שלשמה מתבקשת ההכרעה השיפוטית. מלאכת הסיווג עשויה להצריך, לעיתים, בירור נתונים עובדתיים בעלי אופי אובייקטיבי וסובייקטיבי כאחד. בצד הנתונים האובייקטיביים של העניין, נודעת חשיבות גם לפן הסובייקטיבי, הבוחן את התייחסות הצדדים עצמם לסכסוך שביניהם (ע"א 1616/99 חיים נ' חיי, פד"י נו(6) 295; א' גורן סוגיות בסדר דין אזרחי (מהדורה שמינית, תשס"ה) 13; רע"א 6558/99 חבס נ' חבס, פד"י נד(4) 337).

סיווגה של תובענה כעניין אזרחי המצוי בסמכות בית משפט מחוזי, או כעניין מינהלי, שאש מקומה בבית משפט לעניינים מינהליים או בבג"צ, עשויה להיות מורכבת מקום משתלבים בה יסודות מזה ומזה. במצב כזה נדרש להכריע מה מבין היסודות המשולבים בתובענה הוא הדומיננטי, ובהתאם לכך לאתר את הערכאה המוסמכת. שאלת סיווג דומה עלתה בקשר לתובענה שהוגשה בין בני משפחה, ונדרשה הכרעה האם העניין הוא אזרחי בטיבו ונופל בגדרו של בית המשפט האזרחי הרגיל, או בגדר סמכותו של בית המשפט לענייני משפחה, וכך נאמר בפרשת חיים:

"סיווגו של עניין כמצוי בסמכות בית משפט רגיל או בית משפט לענייני משפחה לעיתים אינו קל. עניינים שאינם נוגעים למעמד אישי במובהק, משלבים בתוכם, על פי רוב, יסודות של מחלוקת אזרחית ושל סכסוך משפחתי אלה באלה. נדרש, אפוא, להכריע מה מביניהם הוא היסוד הדומיננטי, ובהתאם לקביעה זו ישוייך עניין לערכאה זו או האחרת... מלאכת הסיווג האמורה מצריכה, על פי טיבה, בירור נתונים

עובדתיים בעלי אופי אובייקטיבי וסובייקטיבי..."
(פסק דיני, עמ' 309; הדגשה לא במקור) (שם, 3257).

ברוח פסיקה זו, נשוב למקרה שלפני, בו שאלת הסיווג לא זו בלבד שאינה פשוטה, באשר הצדדים הסכימו, ובית המשפט אישר ההסכמה לפיה נמחקה "העילה המינהלית", ואולם אם אכן הביא הדבר את התיק להיות תביעה אזרחית-נזיקית או הותיר אותה כתובענה מינהלית, היה אכן מקום להגיע לשלב הבאת הראיות. מצב זה הציב בהכרח קשיים למי מן הצדדים.

יחד עם זאת, כפי שנקבע בפרשת צ'רנוי:

"המסקנה היא, אפוא, כי הסיווג של ענין מינהלי כנתון לסמכות מקבילה, ושיקול הדעת בדבר העברתו לדיון בערכאה האזרחית הם חד-סיטריים. הם נתונים לבג"צ ואינם נתונים בידי הערכאה האזרחית." (שם, 3257).

מן המקובץ עולה כי בין אם הייתי דן בהליך זה בפן "המינהלי", ובין אם בפן "האזרחי", אני מגיע למסקנה כי אין בפני תשתית עובדתית לתובענה כלשהי. משקבעתי כי העירייה לא התרשלה, הרי שאף העילה הנזיקית נופלת.

המיתווה הנורמטיבי לטענת הרשלנות

אף בפן זה התובעת לא הראתה בסיכומיה על מה סומכת היא את תביעתה. הלכה פסוקה היא כי להוכחתה של אחריות ברשלנות יש להצביע על קיומם של שלושה יסודות: נזק, אשם, וקשר סיבתי בין השניים (ע"א 2625/02 עו"ד נחום נ' דורנבאום ואח', פ"ד נח(3) 385, 400). סעיף 35 לפקודת הנזיקין [נוסח חדש], קובע:

"עשה אדם מעשה שאדם סביר ונבון לא היה עושה באותן נסיבות או לא עשה מעשה שאדם סביר ונבון היה עושה באותן נסיבות, או שבמשלח יד פלוני לא השתמש במיומנות, או לא נקט מידת זהירות, שאדם סביר ונבון וכשיר לפעול באותו משלח-יד היה משתמש או נוקט באותן נסיבות - הרי זו התרשלות; ואם התרשל כאמור ביחס לאדם אחר, שלגביו יש לי באותן נסיבות חובה שלא לנהוג כפי שנהג, הרי זו רשלנות, והגורם ברשלנותו נזק לזולתו עושה עוולה."

בע"א 10078/03 אורי שתיל נ' מדינת ישראל, תק-על 2004(4), 3519, נקבע כדלקמן:

"מודלים משפטיים שונים עשויים לשמש ביישומה של הוראה זו ובבחינת האחריות על-פיה. דרך הניתוח השגורה בפסיקתנו היא זו המקדימה את בחינת קיומה של חובת זהירות, כמסגרת נורמטיבית הגודרת את הדיון כולו, לשאלת ההתנהגות אליה מתייחסת החובה. בשלב הראשון של אופן ניתוח זה נבחן ההצדק שבהטלתה של חובת זהירות עקרונית ("חובה מושגית"), ואם זו אינה נשללת, נפתחת הדרך לבדיקת קיומה של חובת זהירות בנסיבותיו הקונקרטיות של המקרה ("חובה קונקרטית"). בשלב שני, לאחר שנמצא יסוד להטלתה של חובת זהירות - עקרונית ופרטנית כאחת - מתמקדת הבחינה בשאלה כלום הפר המזיק את חובתו זו (ראו ע"פ 186/80 יערי ואח' נ' מדינת ישראל, פ"ד לה(1) 769; ע"א 862/80 עיריית חדרה נ' זוהר ואח', פ"ד לז(3) 757; ע"א 145/80 ועקנין נ' המועצה המקומית, בית שמש ואח', פ"ד לז(1) 113)." (שם, 3529)

גם אם נצא מתוך הנחה כי שעה שמדובר ברשות מנהלית לגביה קל יותר להכיר ב"קירבה" בין הצדדים, המקימה חובת זהירות של הרשות (ע"א 915/91 מדינת ישראל נ' **יצחק לוי**, פ"ד מח(3) 45, 69), ואף אם נעבור את משוכת חובת הזהירות המושגית, הרי שהתובעת לא עברה את משוכת הוכחתה של חובת זהירות קונקרטי, דהיינו האם המבקר והיועצת המשפטית של העירייה צפו הלכה למעשה, או היו יכולים לצפות כי התנהלותם תגרום לתובעת נזק.

הנטל להוכחת גורם זה מוטל על התובעת, והוא לא עבר לכתפי הנתבעת. התובעת לא הרימה נטל זה, כפי שפורט לעיל.

משבוחנים את עובדות המקרה עולה כי לא היתה כל הסתברות שהנזק יתרחש לאור הדוח החמור שהוגש למבקר (ראו ע"א 4025/91 **צבי נ' ד"ר קרול**, נ/3, 784, 790).

בע"א 5586/03 **ד"ר לארי פרימונט נ' פלוני**, תק-על 2007(1), 4624, מתייחסת כבי השופטת ע' **ארבל** לסוגיה, בקובעה:

"הכלל הוא כי אין לדרוש מאדם לצפות במישור הנורמטיבי את מה שלא ניתן לצפות במישור הפיסי, וכי אם לא קיימים שיקולים מיוחדים, מקום בו קיימת צפיות פיסי, תהיה חובה לצפות במישור הנורמטיבי. אולם, גזירתה של הצפיות הנורמטיבית מן הצפיות הטכנית אינה אוטומטית ונקבעת על-פי טעמים שבמדיניות משפטית (עניין גורדון, בעמ' 129; ע"א 915/91 מדינת ישראל נ' לוי, פ"ד מח(3) 45, 65 (1994))" (שם, פסקה 8).

הפועל היוצא מכך הוא, כי יכולת הצפייה, רלוונטית גם לקביעת הקשר הסיבתי בין ההתרשלות לנזק, דהיינו בשאלת הקשר הסיבתי העובדתי הפוטנציאלי, והאם היה בהתרשלות הנטענת לגרום באופן פוטנציאלי לנזק שנטען שנגרם (ראו ע"א 1639/01 **קיבוץ מעיין צבי נ' קרישוב**, פ"ד נח(5) 215, 226 (2004)).

המסקנה היא אפוא, כי מן המקובץ עולה שהתובעת לא הוכיחה רשלנות של העירייה או מי מעובדיה.

לפיכך דין התביעה להדחות, ובתוך כך אף ההודעה לצד ג' נדחית.

התובעת תישא בהוצאות המשפט, וכן בשכ"ט עו"ד הנתבעת בסך 30,000 ₪ כולל מע"מ. (סכום זה לא יפחת גם אם אין העירייה מנפיקה חשבונית), וכן בשכ"ט טרחת עו"ד הצד השלישי בסך 10,000 ₪ + מע"מ. הסכומים הנ"ל יישאו הצמדה וריבית מירבית כדין החל מיום 15.8.07, עד לתשלום המלא בפועל.

ניתן היום, י' באב תשס"ז (25 ביולי 2007), בהעדר הצדדים. המזכירות תשלח עותק פסק הדין לב"כ הצדדים.

יוסף שפירא 54678313-3073/01

יוסף שפירא - שופט

נוסח מסמך זה כפוף לשינויי ניסוח ועריכה